

NU SKA EKONOMIN GÅ RUNT. OCH RUNT

HÅLLBARHET. Cirkulär ekonomi lyfts fram som ett sätt att få ett mer hållbart samhälle. Det handlar om att förlänga produkters livslängd och minska avfallet.

text HANS PERKIÖ foto EMIL LANGVAD/BILDBYRÅN

Industrisamhället har byggts på utvinning av naturresurser, massproduktion och ständigt ökad konsumtion – samtidigt som avfallsbergen växer. Klimat effekter och andra miljöproblem visar att dagens ekonomiska logik inte är hållbar. FN, EU och nationella regeringar trycker på för förändring.

Högt på dagordningen ligger cirkulär ekonomi, där tanken är att resurser ska användas i kretslopp så långt som möjligt i stället för att bli sopor.

Här kan offentliga organisationer, ikraft av att vara storkunder, driva utvecklingen. Bland annat genom upphandling.

Malmö stad är ett exempel. I stället för att enbart köpa nya möbler prioriterar kommunen återbruk. Avtal tecknades i februari i år med fyra leverantörer, som förvaltar begagnade möbler och erbjuder uthyrning, reparation och re-design.

Upphandlingen är ett resultat av att Malmö är med i det treåriga Interreg-projektet Circular Public Procurement, som ska öka kunskapen om cirkulär upphandling.

– Vi har länge velat genomföra den här typen av upphandling. Dels ligger det i tiden. Dels vill många verksamheter köpa i andra hand, de har ganska minimal budget, säger Victoria Boysen, upphandlare med ansvar för möbler och inredning i Malmö stad.

Förutom en mer resurseffektiv hantering kan det vara upp till 30 procent billigare att handla begagnade möbler än nya.

Malmö har sedan tidigare ett avtal avseende nya möbler.

– Det var en jätteupphandling, men där ingick inte begagnade möbler. Det nya avtalet har blivit en fortsättning på det. Vi vill ta ett helhetsgrepp, säger Victoria Boysen.

Malmö har gjort en prioriteringsordning för möbelhanteringen, berättar projektledaren Emma Börjesson.

– Vi ska i första hand inte köpa nytt, utan ta hand om de möbler vi har och utnyttja våra interna funktioner, säger hon.

Det handlar om bytesfunktionen Malvin (ett internt Blocket) samt syateljé och verkstad där personer långt från arbetsmarknaden får jobb. Upphandlingen handlar även om social hållbarhet.

– Ju mer renovering av möbler desto fler får arbete, säger Victoria Boysen.

Malmö vill att också leverantörerna tar emot arbetslösa om det går.

– Vi har ställt dialogkrav, alltså inget skarpt krav, att om det finns utrymme kan de ta emot personer som vill arbetsträna, säger Victoria Boysen.

Inför upphandlingen hade upphandlarna kontakt med tänkbare leverantörer. De fyra som till slut fick uppdrag har olika affärsidéer, allt ifrån att främst sälja nya möbler till att renovera eller bara sälja vidare befintliga begagnade möbler.

Victoria Boysen tror att upphandlare har stora möjligheter att påverka utvecklingen.

– Vi kanske inte sitter på affärsmodellerna, men kan uttala behov. Därför är det viktigt att vi har dialog med marknaden och visar vad vi vill, säger hon.

– Som upphandlare gäller det dock att vara insatt. Det kan vara svårt i en mindre kommun som bara har en upphandlare. Men jag har jättestor fördel som kan lägga allt krut på möbler och inredning.

Att ställa om från ett tänkande som gällt i hundratals år till cirkulär modell kan vara svårt.

– Det sker inte i en handvändning. Jag tror att vi först och främst måste förändra hur vi ser på ägandet. Vi måste till exempel bli bättre på att hyra produkter. Om företag behåller ägandet och i stället hyr ut, så tillverkar de inte produkter som går sönder snabbt. Vi måste alla tänka om hur vi betar oss, säger Emma Börjesson.

– För en kommun kan det vara ett stort steg att ta, då vi har ett system med etårsbudgetar. Men på sikt behöver vi utmana det systemet.

Det är ingen slump att Malmö valt att handla möbler hållbart. Branschen har kommit långt när det gäller cirkularitet, sannolikt tack vare tuff konkurrens, enligt Lars Tööj, projektledare för det Vinnovafinansierade projektet Affärsmodellinnovation för cirkulära möbelföden.

– Förhoppningen är att det arbete som möbelbranschen gjort kan spridas till andra branscher, säger han.

Projektet har pågått sedan 2014 och är inne på sitt sista år. 34 offentliga och privata aktörer, varav 25 operativa, har varit med och olika affärsmodeller har utarbetats. Analyser tyder på att resursförbrukningen på möbelområdet kan halveras jämfört med traditionell hantering och branschens miljöpåverkan kan reduceras med 30 procent.

– Upphandlare har en central roll för att kunna skapa förändring. Men det finns skillnader. Många upphandlare är sökande, medan Kammarkollegiet och SKL Kommentus Inköpscentral (SKI) redan är duktiga och har viss grad av cirkularitet i sina upphandlingar, säger Lars Tööj.

Han har ett budskap till upphandlare:

Emma Börjesson, projektledare, och Victoria Boysen, upphandlare, synar utbudet i Malmö stads sy- och möbelomklädningsateljé.

– Det är inte säkert att det blir billigare att cirkulera än att köpa nytt. Man får titta på hela livscykeln.

Ett bekymmer i möbelbranschen är att upphandlingar överprövas i hög grad.

– Det kan vara ett hinder i sig för att skapa förändring. På upphandlingssidan finns än rådså för att bli överklagad. Det tar energi och tid, säger Lars Tööj.

Men det är andra stora saker på gång på den offentliga möbelmarknaden. I höstas fick Ikea för första gången ramavtal med SKI. Nu ska den multinationella möbeljätten utveckla cirkulära affärsmodeller. Ett pilotprojekt har genomförts, där offentliga aktörer bjöds in.

– Vi har målet att 2030 bara ha förnybara eller återvunna material i våra produkter. Alla våra produkter ska vara designade för ett ci-

”Vi måste bli bättre på att hyra produkter. Om företag behåller ägandet och i stället hyr ut, så tillverkar de inte produkter som går sönder snabbt.

Victoria Boysen, upphandlare Malmö stad

kulärt liv. Vi ställer om hela vår värdekedja och investerar både i leverantörslaget och i mötet med kunden, säger Jonas Carlehed, hållbarhetschef för Ikea Sverige.

– Det är en av de största omställningar Ikea någonsin gjort.

Givetvis handlar det även om affärsmöjligheter.

– Vi kan driva innovation och får möjlighet att möta nya kunder på andrahandsmarknaden, säger han.

Ikea satsar bland annat i ett återvinningsföretag i Nederländerna och på innovationer, bland annat i att ta fram plast av återvunnet eller förnybart material. Redan nu säljer Ikea köksinredning där återvunna petflaskor och miljöcertifierat trä används.

Att vara på den offentliga marknaden är viktigt för Ikea.

– Upphandlarna skickar signaler till oss att om vi vill göra affärer tillsammans måste det vara hållbart och bland annat driva den cirkulära agendan, säger Jonas Carlehed.

Han sitter med i Delegationen för cirkulär ekonomi, som regeringen inrättade förra året.

– Uppdraget om delegationen har är dels att vara omvärldsbevakare och samla kunskap om cirkulär ekonomi, dels att ge konkreta förslag om styrmedel till regeringen.

Ett område som storförbrukar ändliga naturresurser och leder till alarmerande mängder elavfall är it-produkter. Här finns en certifiering sedan länge, TCO Certified, som nu har skärpt kraven på hållbara produkter som kan repareras, uppgraderas och återvinnas. En förutsättning för att få till cirkulär ekonomi.

Certifieringen ger inköpare och upphandlare ett färdigt paket för hur krav kan ställas som täcker it-produkternas hela livscykel, i stället för att alla ska ta fram egna kriterier.

– Stora organisationer har ofta råd att bygga upp egen expertis och välja vilka krav de vill ställa. Det kan vara omöjligt för små organisationer, där en eller några inköpare ska köpa tusentals produkter och tjänster, säger Sören Enholm, vd för TCO Development, ett icke vinstdrivande bolag som ligger bakom TCO Certified.

I certifieringen ingår verifiering av att kra-

ven uppfylls, en stor utmaning oavsett om man är en stor eller liten organisation.

– Vi i Sverige har en benägenhet att lita på leverantörerna. Men det är skillnad när man är på en global marknad. Risken finns att leverantörer chansar på att de inte ska kontrolleras, och då missgynnas företag som anstränger sig för att följa kraven, säger Sören Enholm.

Det blir mer och mer vanligt att kommuner lämnar sina datorer, men det är långt kvar till en cirkulär ekonomi, menar han.

– Vi ser att intresset för cirkulära inköp ökar.

Vilken roll upphandling kan spela för att driva fram ett mer hållbart samhälle ska en grupp forskare från Kungliga Tekniska högskolan (KTH) och IVL Svenska miljöinstitutet titta på under tre år. Projektet handlar om cirkulär offentlig upphandling och finansieras av det statliga forskningsrådet Formas. Projektledaren Sofia Lingegård, forskare på KTH, bedömer att det behövs mycket utbildning.

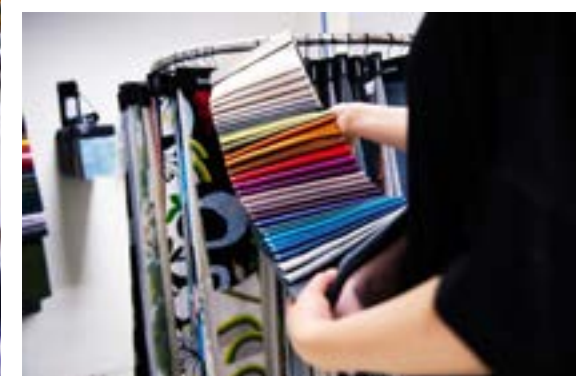
– Det finns inte så mycket kunskap hos upphandlare vad de ska ställa för krav och hur de ska utvärdera dem. Sedan måste det finnas en marknad, något att handla upp, säger hon.

Forskarna ska titta på fler områden.

– Vi håller oss brett och går in på infrastruktur, bygg, transport och även livsmedel. Vi ska ta inspiration från privat sektor som kommit lite längre, säger Sofia Lingegård. ■

Två fåtöljer väntar på nytt tyg. I stället för att slänga gamla möbler, renoveras och återanvänds de.

Victoria Boysen tittar igenom tygprover för att hitta rätt nyans till en möbel som ska kläs om.

”Vi ska i första hand inte köpa nytt, utan ta hand om de möbler vi har och utnyttja våra interna funktioner”, säger projektledaren Emma Börjesson.

SÅ JOBBAR KOMMUNERNA

Eskilstuna:

Återbruksgalleria

■ I Eskilstuna finns återbruksgallerian Retuna, där gamla saker tas tillvara och får nytt liv. Det kommunala energibolaget står för driften. Retuna invigdes sommaren 2015. Den ingår i Eskilstunas satsning på cirkulär ekonomi för ett klimatsmart samhälle.

Begagnade prylar av alla möjliga slag, möbler, leksaker, kläder och teknik, återanvänds. Sakerna repareras, omvandlas, förädlas och säljs. I fjol såldes återbrukade produkter för nästan 12 miljoner kronor.

– Kommunen stöttade Retuna med 2 miljoner kronor de första åren. Men nu bär den sig själv, berättar Riikka Vilkkuna, kommunstrateg i Eskilstuna.

Gallerian ägs och drivs av det kommunägda bolaget Eskilstuna Energi och Miljö. Bakom idén stod kommunpolitikerna.

– Det är en styrka med Retuna att det fanns en politisk vilja att som första kommun i landet starta det här. Sedan drivs den som ett kommersiellt shoppingcentrum, säger Riikka Vilkkuna.

Bollnäs:

Klimatbelysning

■ Bollnäs kommun hyr återbrukade ljusarmaturer i stället för att köpa nya.

Genom att hyra ljus får Bollnäs alltid det senaste inom belysning. Utvecklingen i branschen går så snabbt att hade kommun i stället köpt armaturer hade de blivit daterade och behövt bytas efter bara något år.

Belysningen används framför allt i skolorna och kan anpassas efter olika behov. Det underlättar för lärare och elever, särskilt barn med särskilda behov.

Bollnäs satsning lyfts fram av det statliga forskningsinstitutet Rise, som verkar för hållbar tillväxt och hoppas att exemplet får vidare spridning.

– För att lyckas med en sådan här upphandling behöver miljöpolicyen finnas med från idé till beslutsprocess och slutligen upphandlingsförfarandet. Jag hoppas och tror att den här upphandlingen kommer att påverka kommunens hållbarhetsänk framöver, säger P O Moberg, controller på barn- och utbildningsförvaltningen i Bollnäs, till Rise.

Uppsala:

Plaståtervinning

■ Uppsala har infört cirkulära kriterier vid upphandling av plastprodukter.

”Klimat effektiv plastupphandling” är namnet på ett projekt i Uppsala kommun, där kraven vid inköp av plastprodukter har skärpts.

För att minska plastens klimatpåverkan har kommunen infört en plaststege. Första steget är att bestämma om materialet ens behövs användas.

– Men när vi använder plast ska återvunnen råvara användas i första hand för att begränsa klimatpåverkan. Det är därför självklart att vi som kommun ska efterfråga återvunnen plast i våra upphandlingar där det går, säger projektledare Anna Hilding i ett pressmeddelande från miljöföretaget Ragn-Sells.

Uppsala har prisats av Ragn-Sells för sitt plastinitiativ.

DS Fakta

Cirkulär ekonomi

■ En cirkulär ekonomi behåller resurserna i samhället i kretslopp i stället för att bli avfall. Livslängden på material och produkter förlängs, medan mängden avfall och uttaget av råvaror blir mindre. Det görs genom att återanvända, reparera, återvinna, uppgradera, hyra och dela. För att lyckas krävs smartare produktion, produkt design och mer hållbara konsumtionsmönster.

Cirkulär upphandling

- Upphandling med kriterier som gynnar cirkulära produkter eller tjänster, till exempel återvunnet material.
- Upphandling av nya och innovativa produkter, tjänster och material.
- Upphandling av tjänster och nya affärsidéer. Här handlar det om att lösa ett behov i stället för att köpa en produkt. En väg kan vara leasing. En annan är att upphandla en tjänst som inkluderar design, installation och underhåll.
- Upphandling som främjar industriell symbios och cirkulära system. Passar främst för stora investeringar. Ett exempel är när avfall för en aktör är råmaterial för en annan, som bussar som drivs av lokalt producerad bioenergi.

DS Fakta

Agenda 2030

■ I regeringens handlingsplan för Agenda 2030 ingår cirkulär och biobaserad ekonomi som ett av sex fokusområden.

2017 lämnade en statlig utredning betänkandet ”Från värdekedja till värdecykel” om hur Sverige kan få en mer cirkulär ekonomi. Bland förslagen finns:

- ”Hyberavdrag”, skattereduktion för hyr-, begagnat- och reparations tjänster.
- Ökad tillgänglighet till bilpooler.
- Insatser för att underlätta för hushållen att förebygga avfall.
- Nationell samverkan och inrättandet av en delegation för cirkulär ekonom.
- 2018 blev det sistnämnda verklighet. Delegationen, som leds av Axfoods hållbarhetschef och tidigare MP-språkröret Åsa Domeij, har pekat ut plast, offentlig upphandling och design som områden den ska koncentrera sig på. Delegationen för cirkulär ekonomi är placerad på Tillväxtverket.